

Hvad kan livsfortællinger

fra forældrene til

chanceulige elever

fortælle om forholdet mellem forældre
og uddannelsesinstitution?

I artiklen redegøres der for, hvordan forældres holdninger til og erfaringer med uddannelse kan undersøges, og det diskuteres, om en sådan viden kan bidrage til at udvikle uddannelsesinstitutionernes arbejde med at imødegå den chanceulighed, der er en følge af, at uddannelsernes institutionskulturer og pædagogiske metoder passer bedre til nogle børn og unge end til andre. Artiklen bygger på resultater fra et følgeforskningsprojekt, der er gennemført i forbindelse med det pædagogiske udviklingsprojekt 'Chanceulighed - nej tak' på bl.a. en erhvervsuddannelse.

En aften midt i oktober måned holder Learnmark Techs værksted på tømreruddannelsen åbent og er fuld af aktivitet. Lærere, forældre og elever fra grundforløbet er samlet i værkstedet, og eleverne er i gang med at sætte deres forældre i arbejde. Forældrene skal udføre en af de indledende tømreropgaver med hjælp og vejledning fra deres søn eller datter. Faglærerne går rundt blandt forældrene og deres børn og hjælper til, hvor der er behov for det. Faglærere, for-

ældre og elever falder naturligt i snak om, hvad eleverne har beskæftiget sig med indtil nu på grundforløbet, og i de fleste tilfælde udvikler der sig en samtale om elevernes oplevelse af uddannelsen. Denne suppleres ofte med både forældres og børns oplevelse af de eventuelle vanskeligheder, eleven tidligere har haft med sin skolegang, og med bemærkninger om, hvilke behov eleven har for støtte, vejledning og udfordringer i tømreruddannelsen. Et sådant møde mellem forældre, lærere og elever er én ud af flere aktiviteter, der er udviklet i forbindelse med det pædagogiske udviklingsprojekt 'Chanceulighed - nej tak' (Svejgaard, 2015), et projekt, der var finansieret af Region Midtjylland og Horsens Kommune.

Aktiviteten på Learnmark Tech er udviklet med sigte på at give forældrene et indtryk af, hvad det vil sige at tage en håndværkeruddannelse. Samtidig ønsker Learnmark Tech at gøre erfaringer med, hvordan det er muligt at udvikle en samtale mellem forældre, elever og lærere, hvor forældre og elever er medbestemmende i forhold til, hvad der tales om.

Hvordan kan uddannelsesinstitutioner få viden om, hvordan børn og unges motivation, interesse og holdning til uddannelse skabes i bl.a. familierne, og hvilke muligheder er der for et succesfuldt samarbejde mellem uddannelsesinstitutioner og forældre? Med henblik på at undersøge dette er der gennemført et følgeforskningsprojekt med indsamling af forældres livsfortællinger.

I artiklen vil vi redegøre for de metodiske udfordringer, vi mødte i bestræbelsen på at få samlet forældrenes livsfortællinger. Afslutningsvis præsenteres væsentlige resultater fra følgeforskningen med henblik på en diskussion af, hvordan viden om forældres erfaringer og tilværelsestolkninger kan understøtte uddannelsesinstitutionernes samarbejde med elevernes forældre.

Chanceulighed – nej tak

Formålet med projektet 'Chanceulighed – nej tak' var at skaffe viden om og erfaringer med, hvorledes en kulturel forandringsproces, der kan minimere sorteringsmekanismerne i uddannelsessystemet, kan udvikles, gennemføres og organiseres. En del forskning bekræfter, at der er en sammenhæng mellem børn og unges sociokulturelle vilkår og deres uddannelsesmuligheder (Hansen, 1995; Olsen m.fl., 2012; Ploug, 2005). Dette kan fx forklares ved, at uddannelsens institutionskulturer og pædagogiske metoder passer bedre til nogle børn og unges forudsætninger – fx normer, adfærd og sproglige koder – end til andre børn og unges. Projektgruppen tog udgangspunkt i en antagelse om, at uddannelsessystemet og dermed den enkelte institutions undervisnings- og skolemiljø bidrager til den samfundsskabte chanceulighed (Ejernæs, 2003). I chanceulighedsprojektet arbejdes der med andre ord ikke kompensatorisk. Hermed menes, at sigtet ikke er at kompensere for udvalgte elevers mangler, men at udvikle undervisningen i grund-

skolen og ungdomsuddannelserne, så den bedre imødekommer alle børn og unge og dermed giver alle børn og unge muligheder for at udvikle deres normer, forventninger og ønsker i en mere uddannelsesorienteret retning. De pædagogisk-didaktiske problemstillinger, der har styret udviklingsaktiviteterne, er: Hvorfor medvirker den moderne skole til chanceulighed? Hvad er det for en kultur, og hvad er det for nogle værdier og normer, som vi skal udvikle i den moderne skole, hvis vi skal skabe en mere chancelig skole?

Ønsket om at udvikle et samarbejde med forældrene havde grundlag i følgende antagelse: Et samarbejde mellem forældre og uddannelsessystem kan styrke forældrenes forståelse af, hvad det kræver af eleverne at uddanne sig. Da muligheden for at knytte et følgeforskningsprojekt til udviklingsprojektet viste sig, ønskede projektledelsen herigennem at få en større indsigt i, hvorvidt og hvordan forældrenes egen baggrund og deres erfaringer med uddannelsessystemet påvirker den måde, de interagerer med deres børn på i forhold til børnenes deltagelse i og motivation for uddannelse. Der er flere måder at få en sådan indsigt på, og da vi ønskede at 'høre forældrenes stemmer', faldt valget på at undersøge, hvorledes forældres erfaringer og tilværelsestolkninger kunne have betydning for elevers uddannelsesorientering. Professor Marianne Horsdal (SDU) ledede følgeforskningsprojektet, der forløb over et års tid fra 2013. Formålet med følgeforskningen var at "bidrage med

viden om, hvorledes forældres tilværelsesfortolkninger kan have betydning for elevers uddannelsesorientering” (Marianne Horsdal, 2014 b).

Metode og data

Hensigten med følgeforskningsprojektet var gennem indsamling af udvalgte forældres livsfortællinger at undersøge og understøtte den del af chanceulighedsprojektet, der drejer sig om involvering af forældrene til de børn og unge, der indgik i forsøgsklasserne på de fire uddannelser (stx, htx, eud og folkeskole).

Derfor blev der gennemført to interviews med hver af de forældre, der var udvalgt som informanter, dels et narrativt interview, hvor forældrene blev bedt om at fortælle om deres liv fra begyndelsen og til det tidspunkt, hvor interviewet finder sted, og dels et kvalitativt interview med fokus på temaerne skole og uddannelse.

Det grundlæggende træk ved narrative interviews er den frie fortælling. 'Fri' i den forstand, at her udvælger, prioriterer og sammenkæder fortælleren selv begivenhederne, skaber plottet og konstruerer dermed den mening og betydning, det er vigtigt for fortælleren at få frem. Hvad, der fortæles, og måden, det fortæles på, viser, hvordan den enkelte fremstiller sig selv og giver mening til sit liv gennem narrativt at præsentere sine oplevelser. Livsfortællingen er på den måde udtryk for informantens tilværelsesfortolkning og selvforståelse. Marianne Horsdal (1999; 2016) har udviklet en metode med narrative interviews, hvor intervieweren – ordret – nedskriver alt, hvad der fortæles. Fortælleren må derfor sænke sit taletempo, så det modsvarer interviewerenes skriverytme. Fortælleren har således god tid til at tænke sig om og reflektere over, hvad han/hun ønsker at fortælle, og hvad der forekommer vigtigt. Intervieweren er aktivt lyttende, må ikke afbryde fortælleren og helst ikke stille nogen spørgsmål undervejs.

Det kvalitative interview i følgeforskningen supplerer det narrative interview med henblik på analysen af, hvilken rolle forældrenes egne erfaringer og oplevelser spiller i forhold til deres syn på børnenes uddannelse. Begge interviews blev efterfølgende renskrevet og sendt tilbage til informanten, som kunne rette fejl, slette passager eller tilføje nye erindringer og tanker.

Forældrene, der deltog i undersøgelsen, var primært forældre til de elever, der har svært ved at klare sig, er ved at falde fra eller dumpe. Forældrene blev udvalgt af projektlærerne, som forinden var informeret om undersøgelsesmetoden.

Udvælgelse af forældre til chanceulige elever viste sig at være en forholdsvis upræcis betegnelse. Under et senere gruppeinterview blandt lærerne viste det sig, at der var usikkerhed om, hvad der skulle forstås ved chanceulighed i denne forbindelse. De udvalgte 'chanceulige' elever blev gentagne gange karakteriseret ved, at de 'manglede ressourcer', men der var stor forskel på, om det var elever, der kæmpede og udviklede sig, eller om chanceuligheden angik elever, som ikke viste det store engagement. Lærerne fra grundskolen havde naturligvis større kendskab til forældrene end lærerne fra ungdomsuddannelserne.

Der blev udarbejdet et brev til de forældre, der var udvalgt til at deltage. I brevet blev der redegjort for undersøgelsen, herunder både metoden og hensigten. Det fremgik, at undersøgelsen var et led i bestræbelserne på at indfri regeringens målsætning om, at 95 % af alle børn og unge kan få en ungdomsuddannelse, og til et ønske om at øge samarbejdet med forældrene. Det fremgik ligeledes, at vi anså det for vigtigt at inddrage forældrenes egne erfaringer og oplevelser af både deres egen og deres børns skolegang. Der var mulighed for at kontakte Marianne Horsdal med spørgsmål, hvilket én af forældrene gjorde. Der var planlagt 16 interviews, men kun 14 blev gennemført. Dog deltog 15 personer, idet begge forældre til én af eleverne valgte at deltage sammen i et interview. Forældrene valgte i de fleste tilfælde at blive interviewet på uddannelsesinstitutionen. I nogle tilfælde foregik interviewene i hjemmene. En af forældrene var udpeget af lærerne på to af uddannelsesinstitutionerne, idet hun havde flere børn; en anden viste det sig umuligt at få kontakt med.

Marianne Horsdal, som har arbejdet med livsfortællinger i mere end 25 år, oplevede to usædvanlige forhold ved denne undersøgelse: For det første var informanterne meget vanskelige at få kontakt med, og en del af forældrene overholdt ikke de aftaler, der var indgået om interviewene. For det andet var de narrative interviews meget korte og præget af information og gengivelse af faktuelle forhold og i mindre grad meningsskabende og meningssøgende.

Fortællingerne var altså ikke præget af den refleksivitet, der er karakteristisk for – middelklasse – mennesket i det senmoderne samfund (Giddens, 1991), som er kendetegnet af en søgen efter mening og sammenhæng i handlinger og hændelser og interesse for, hvem man er som individ. Flere fortalte om tilværelsens tilskikkelser som noget, der bare skete, snarere end som et resultat af bevidste valg. Flere af informanterne gav eksplicit udtryk for, at det var svært at fortælle, eller svært at besvare nogle af de efterfølgende spørgsmål, særligt hvor en vis refleksion var påkrævet.

Et tredje forhold kan også have haft en betydning for, hvorfor interviewene fik den karakter, som de nu engang fik. Konteksten er skoler og uddannelsesinstitutioner. Relationen mellem forældre og skole vil altid have karakter af en asymmetrisk relation. Skolen er en myndighed, der kan gøre forældrene utrygge. Problematikken kan i vores design af undersøgelsen være forstærket af, at det er deres børns lærere, som har udvalgt og kontaktet forældrene. Vi havde ikke forudset omfanget af problemet med denne asymmetri i udarbejdelsen af forskningsdesignet. Og selv om vi efterfølgende gjorde en særlig indsats med hensyn til at forberede interviewpersonerne og berolige dem, har det faktisk ikke hjulpet særlig meget. En udtrykte bekymring for "at blive kigget over skulderen" af skolen, hvorfor hun ikke ønskede at sige for meget.

Som nævnt var det tydeligt, at flere fortællere var meget uvante med at fortælle om sig selv og med at reflektere over deres oplevelser og erfaringer. Men en del af interviewene kunne imidlertid tyde på, at fortællerne har været udsat for at skulle gøre rede for deres baggrund i samtaler med fx sociale myndigheder. Dette er naturligvis en tolkning, men en tolkning, der har grundlag i Marianne Horsdals erfaringer med flere hundrede livsfortællinger.

Generelt har flertallet af fortællere i dette materiale haft ganske svære liv. De er dog ganske beherskede i deres beskrivelse af deres vanskeligheder. Som én siger: "Siden har det været op ad bakke." Der er tale om fortællere, som har skullet kæmpe med meget store problemer i deres tilværelse, men som beskriver tildragelserne med understatement.

Forældrene om uddannelse og skole

Karakteren af forældrenes fortællinger betyder, at der er rigtig meget, vi ikke får noget at vide om. Ikke desto mindre siger interviewene alligevel en del om forældrenes egne skoleoplevelser og om deres forventninger til deres børn.

Det billede, der gives af skole og uddannelse, bygger både på de erfaringer, informanterne har fra deres egen skoletid, og på de oplevelser, de har haft med deres børns skolegang. De forhold, forældrene trækker frem, angår primært tiden i folkeskolen. Det er karakteristisk, at forhold, der kan tolkes kritisabelt, er indeholdt i forældrenes fortællinger fra egen skoletid eller fra ældre børn, men ikke fra de børn, der går i de klasser, der er involveret i chanceulighedsprojektet.

Forældrene fortæller flere gange om, at man som elev ikke får den hjælp, man har brug for, eller at man ikke bliver lagt

mærke til i skolen. En enkelt beskriver sin skoletid som en meget ensom tid. Generaliseret kan vi pege på, at nogle børn går igennem skoletiden uden rigtig at blive bemærket.

En konsekvens af, at man ikke bliver set, er, at det bliver vanskeligt at få hjælp til at få 'diagnosticeret' sine problemer. Fx handler flere af livshistorierne om ordblindhed, som ikke blev opdaget og dermed blev en barriere for overhovedet at få noget ud af skolegangen. Eller om, at specialundervisningen medførte forringet faglighed. Vanskelighederne kendes både fra forældrenes egen skoletid og fra søskende til de elever, der er med i chanceulighedsprojektet.

De steder, hvor der fortælles om, hvordan det var at få specialundervisning eller at gå i en specialklasse, viser det sig at skabe en masse problemer, fx med mobning. I det hele taget berøres mobning i adskillige livsfortællinger og i de kvalitative interviews. Mobning løses i visse tilfælde ved, at de børn, der mobbes, må flytte skole, iflg. forældrenes erfaring.

På lignende måde som med den manglende erkendelse af ordblindhed, ser det ud, som om det er forældrenes oplevelse, at det er vanskeligt at få skolen til at tage sig af enkeltes børns særlige problemstillinger. Skolen er ikke lydør eller griber ikke ind over for enkelte børns problemstillinger. Hvis elever udviser problemer, opleves det af nogle af forældrene, som om skolen er 'hurtig' til at sætte børnene 'i bås'.

I over halvdelen af livshistorierne beskrives der problemer i forhold til enkelte lærere fra forældrenes egen skoletid eller fra ældre søskendes skoletid. Det har givet anledning til negative oplevelser.

Forældrene giver i fortællingerne og i de kvalitative interviews udtryk for, at de ønsker, at deres børn får en uddannelse, men det vigtigste er dog, at de får et godt liv og opnår det, de ønsker. Forventningerne til skolegang og uddannelse er imidlertid ofte beskedne.

En måske mindre tydeligt, men dog væsentlig holdning, som kommer til udtryk, er, at forældrene forstår og accepterer, at deres børn har problemer i skolen og måske ikke

klare sig så godt fagligt. Det har forældrene nemlig heller ikke selv gjort.

Informanterne har altså tydeligvis stor forståelse af og for, at deres børn har problemer i skolen. Dette kommer i enkelte tilfælde til udtryk i, at de enten aktivt gør noget i forhold til skolen (opsøger lærere og leder), eller at de stiltiende accepterer, at det er, som det er, med deres børns skolegang.

Chanceulighed og forældrene

På trods af de metodiske vanskeligheder ved at få indsamlet interviewene, og trods den kendsgerning at de fleste narrative interviews ikke blev til fyldige livsfortællinger, er resultatet af følgeforskningsprojektet vigtigt for et pædagogisk udviklingsprojekt om at minimere chanceuligheden. Forældrene fortæller deres historier ind i en skole- og institutionskontekst og dermed ind i en asymmetrisk situation, hvor interviewerens opleves som en repræsentant for skolen og institutionens myndighed. Den asymmetriske relation mellem uddannelsesinstitution og forældre kan ikke ophæves. En uddannelsesinstitution må håndtere forældrenes tve-tydige holdninger og mødes med forældrene om det, som er

uddannelsernes kerne, nemlig hvad eleverne arbejder med. Et sådant møde illustreres i det indledende eksempel, som både lærere og forældre oplevede som et positivt møde, der gav anledning til både forståelse hos forældrene for den uddannelsesopgave, som eleverne er i gang med at påtage sig, og til, at lærerne fik en større forståelse for de udfordringer, som eleverne har.

Et andet vigtigt resultat af undersøgelsen peger på, at hvis elever mødes med meget begrænsede forventninger til uddannelsesaktiviteter hjemmefra på grund af forældrenes negative skoleerfaringer og bekymring for at udsætte deres børn for nederlag, og eleverne samtidigt bliver mødt med lave forventninger fra uddannelsesinstitutionerne, vil det påvirke elevernes uddannelsesorientering i en negativ retning. Lærerne må i samarbejdet dele forældrenes omsorg for børnenes ve og vel og forældrenes håb om, at børnene skal få et godt liv, og samtidig må lærerne have elevernes faglige udvikling i fokus. Lige som børn ikke kan udvikle sig uden en voksens tro på og håb om, at det kan lykkes, gælder det samme for elever i en uddannelsesrelation, hvor det er læreren, der må dele elevens tro på og håb om, at eleven kan lykkes med læringsaktiviteterne. Men læreren er jo også en del af den offentlige opdragelse og repræsenterer dermed de krav og standarder, som uddannelsessystemet stiller til børn og unge (Klaus Prange, 2013). I projektet 'Chanceulighed – nej tak' har vi forsøgt at løse denne problemstilling ved at have fokus på, at skolen repræsenterer et fagligt og socialt fællesskab, som er forskelligt fra de fællesskaber, eleverne indgår i uden for skolen (fx i familierne), og at det er lærerens opgave at indvie *alle* elever i uddannelsens fællesskaber.

Chanceulighed opstår på grund af sociokulturelle barrierer, og disse skabes gennem en socialisationsproces. Det er muligt at ændre disse, men det må ske gennem en *kulturel forandringsproces*, der omfatter både familierne og uddannelsesinstitutionerne. I projektet 'Chanceulighed – nej tak' har vi arbejdet med at øge forældrenes tillid og tiltro til uddannelserne ved at invitere forældrene indenfor i uddannelsesinstitutionerne. Ikke for at informere eller oplyse om krav og muligheder, men med henblik på at forældrene kan opleve, hvad deres børn lærer og præsterer, når de uddanner sig. Forældre og uddannelsesinstitution kan på den måde samarbejde om, at elevernes uddannelsesorientering øges, ikke ved at lærerne får fokus på elevernes familiemæssige baggrund. Det er uddannelsesinstitutionernes opgave at holde fokus på at indvie eleverne i det faglige og sociale fællesskab, som en uddannelse består i. Her er elevernes familiemæssige baggrund ikke relevant.

Litteraturliste

- Cohen L. m.fl. (2011). *Research Methods in Education*. London & New York, NY: Routledge
- Ejernæs, Morten (2003). *Social arv – et upræcist og skadeligt begreb*. Undervisningsministeriets Tidsskrift Uddannelse nr. 2. Undervisningsministeriet.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, CA.
- Hansen, Erik Jørgen (1995). *En generation blev voksen: den første velfærdsgeneration*. København: Socialforskningsinstituttet (SFI).
- Horsdal, Marianne (1999; 2016). *Livets fortællinger: en bog om livshistorier og identitet*. København: Borgen.
- Horsdal, Marianne (2014a). *Telling Lives*. London & New York, NY: Routledge.
- Horsdal, Marianne (2014b). *Chanceulighed – nej tak. Flere muligheder for uddannelse blandt børn og unge i Horsens. En analyse på baggrund af narrative interviews med forældre*. Upubliceret.
- Olsen, Lars m.fl. (2012). *Det danske klassesamfund – Et socialt Danmarksportræt*. København: Gyldendal.
- Ploug, Niels (2005). *Social arv. Sammenfatning 2005*. København: Socialforskningsinstituttet (SFI).
- Prange, Klaus (2013). *Pædagogikkens etik – normative aspekter af den opdragende handlen*. Aarhus: Klim.
- Svejgaard, Karin Løvenskjold m.fl. (2015). *Veje til mere chanceulighed i uddannelse*. København: Professionshøjskolen Metropol